

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ОСВІТНИХ, КУЛЬТУРНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНИХ ФОРМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

УДК 378.035:39(=161.2)

УКРАЇНОЗНАВЧИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СУЧАСНА ФОРМА УКРІПЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО (З ДОСВІДУ РОБОТИ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА)

Наталія Петрова
(м. Одеса)

Зроблено спробу узагальнення досвіду впровадження українознавчого компоненту в навчально-виховний процес на історичному (з 1 січня 2018 року – факультеті історії та філософії) факультеті ОНУ імені І.І. Мечникова. Виокремлено завдання та етапи: ознайомлення з історіографічною спадщиною, знаннями про стан традиційної культури українців в навчальному процесі, на студентських конференціях, в діяльності наукових студентських товариств, гуртках тощо; накопичення емпіричного матеріалу, знайомство з традиційною культурою в умовах її функціонування, реконструкції традиційних обрядів й підготовка їх до демонстрації, практика організації і проведення студентами і викладачами просвітницької роботи у загальноосвітніх школах. Репрезентований досвід роботи засвідчує реальність і корисність впровадження українознавчого компоненту в навчально-виховний процес, доводить можливість використання різноманітних форм у тому числі і співпрацю з державними установами та громадськими організаціями, навчальними закладами та новітніми освітніми просторами.

***Ключові слова:** українознавчий компонент, культурна ідентичність, просвітницька робота, ідентичність.*

Одним з важливих компонентів сучасного освітнього процесу є розвиток творчої особистості, що спонукає до пошуку якісно нових підходів та форм організації виховної роботи, посилення її ролі в діяльності навчальних закладів. Українознавчий компонент є важливою складовою цього процесу, однак його впровадження у виховний процес в умовах міського середовища зумовлене необхідністю розробки відповідних методик, програм і підходів, спрямованих на роз'яснення і розуміння специфіки розвитку традиційної культури, її трансформації у містах в умовах активної міжкультурної взаємодії, де вона втрачає чимало

властивих етнічній культурі ознак, але не втрачає етнічної основи. Такий підхід став визначальним при розробці структури і змістового наповнення виховної роботи на історичному факультеті (з 1 січня 2018 року – факультеті історії та філософії) Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Досвід роботи по впровадженню у виховний процес компонентів української традиційної культури і обрядовості зокрема накопичено впродовж понад 15 років та вже репрезентовано у низці доповідей та публікацій [1-8].

Серед важливих завдань ознайомлення з історіографічною спадщиною, знаннями про стан традиційної культури українців, що здійснюється в процесі виконання аудиторного навантаження, на студентських конференціях, в діяльності наукових студентських товариств, гуртках тощо. Вивчення наукової спадщини із етнографічного українознавства формує уявлення про реальний потенціал українського фактору і його роль у формуванні етнокультурної специфіки Півдня України, сприяє спростуванню тверджень про занепад, а то й відсутність української традиції в полікультурному середовищі Півдня України [1; 2; 3, с. 5-10].

Наступним завданням, яке виконується студентами переважно під час проходження етнографічної практики, є накопичення емпіричного матеріалу, знайомство з традиційною культурою в умовах її функціонування, реконструкції традиційних обрядів й підготовка їх до демонстрації. Така діяльність студентів пов'язана з організацією і проведенням пізнавально-просвітницької роботи, популяризації ідеї і впровадження елементів традиційної культури в сучасну побутово-обрядову культуру, відтворенню забутих звичаїв і традицій. Для цього у 2000 р. було створено фольклорно-етнографічний колектив «Джерело» [3, с. 10; 5-9]. Популяризація народної культури українців цим колективом проводиться за двома напрямками – сценічній постановці родинних та календарних свят, практичній демонстрації обрядів під час того чи іншого свята. Таким чином продемонстровано у сценічній формі варіативність традиційної обрядовості українців нашого регіону [3, с. 10-11]. Щороку на факультеті студенти та запрошені школярі гості стають учасниками етнографічних реконструкцій традиційних свят або театральних постанов з етнографічними елементами. За понад 15 років було поставлено десятки різноманітних вистав та реконструкцій: «Андріївські вечорниці», «Вечорниці», «Весілля», «Сватання», «Маланка та Коза», «Колодій», «Три празники», «Масляна», «Купала», «Веснянки», «Обряд запікання дитини», «Вечори на хуторі...», «Сорочинський ярмарок», «За двома зайцями», «Кайдаші», «Кам'яний Хрест», «Назар Стодоля», «Козак Микола» та багато інших. Така форма роботи

допомагає студентам в прикладній формі опанувати отримані фактичні знання в галузі традиційної культури та обрядовості, здобути навички організації проведення заходів культурно-масового характеру [3, с. 14-15; 4-6; 8; 9].

Вже стали традиційними для Одеси новорічні заходи-привітання в основі яких реконструйовані обряди українців Одещини «Маланка» та «Коза» [3, с. 16-21]. Колядування є помітною подією, коли студенти відвідують школи, гімназії, дитячі будинки, а також державні установи, телестудії, що є ефективною формою популяризації народної спадщини. Досвід українознавчих реконструкцій неодноразово репрезентовано в телепросторі Одещини. [3, с. 23; 7, с. 102-105] фольклорно-етнографічною театральною студією «Джерело» [1, с. 229-233; 3, с. 24-29; 9]. Факультет співпрацює з дитячими будинками («Перлінка» та Притулком № 1), загальноосвітніми закладами міста та області в рамках нового проекту «Ми – українці». Основною метою проекту є вивчення народних свят, обрядів, звичаїв. В практичній площині реалізації проекту група студентів-етнологів неоднократно приїжджала до установ на окремі свята («Андріївські вечорниці», «Новорічні свята», «Масниця», «Веснянки»), та розповідали дітям про історію та суть свят з їх реконструкцією [3, с. 33-36].

З метою оцінки ефективності проведеної роботи здійснюються практично-експериментальні дослідницькі заходи у молодіжному середовищі. Результати анкетування засвідчили зростаючий інтерес молоді до традиційної культури, усвідомлення її важливої ролі у вихованні. Більшість респондентів вважають, що дотримання обрядів та звичаїв, зокрема під час весілля, сприяє вихованню морально-етичних цінностей. Важливою, з точки зору підготовки істориків-вчителів, є практика організації і проведення студентами і викладачами просвітницької роботи у загальноосвітніх школах. Ми виходили з розуміння необхідності проведення постійної народознавчої роботи з вчителями загальноосвітніх шкіл, забезпечення освітніх закладів конкретними матеріалами, методичною допомогою. Так, в ОНУ імені І.І. Мечникова для Інституту удосконалення вчителів, керівників районних методоб'єднань вчителів історії, науковців було проведено Круглий стіл «Роль традиційної культури у вихованні національної свідомості українців», за результатами якого було прийнято рішення розпочати роботу за декількома напрямками: підготовка етнографічних матеріалів для вчителів народознавства, надання методичної допомоги для підготовки і перепідготовки вчителів народознавства, організація і проведення обласного конкурсу для учнів середніх шкіл «Обряди мого села» [3, с. 48-51]. Кожний викладач-народознавець отримав матеріали в електронному варіанті для подальшого використання у своїй роботі. Для

підготовки, підвищення кваліфікації вчителів на факультеті розпочав свою роботу методологічний семінар, викладачі слухали лекції з актуальних питань історії, народознавства, ділились досвідом народознавчої роботи. Складнішою виявилась організація і проведення обласного народознавчого конкурсу. Ми відмовились від використання етнографічної інформації з інших регіонів, а взяли за основу автентичний матеріал із сіл походження конкурсантів. Конкурс проходив у декілька етапів. На районному змагалися представники шкіл району. Переможці отримували право участі в обласному турі. У подальшому обласні конкурси «Обряди мого села» відбувалися в Одесі [3, с. 48-51].

Репрезентований досвід роботи засвідчує реальність і корисність впровадження українознавчого компоненту в навчально-виховний процес, доводить можливість використання різноманітних форм у тому числі і співпрацю з державними установами та громадськими організаціями, загальноосвітніми школами. Студенти напрацьовують уміння і навички, набувають компетентності з перспективою їх використання у майбутній професійній діяльності, виховання патріотичної молоді.

Джерела та література:

1. Горчакова О.А., Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Виховний потенціал етнопедагогічного досвіду у формуванні морально-етичних цінностей сучасної молоді: гендерний аспект // Науковий вісник Південно-Українського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (збірник наукових праць). Спеціальний випуск «Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту: результати та перспективи». – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – С. 229–233.
2. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна культура українців у системі виховання міської молоді // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття. Збірник науково-теоретичних статей. Вип. 2. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – С. 40–44.
3. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Українознавчий компонент у навчально-виховному процесі: навчально-методичний посібник / В.Г.Кушнір, Н.О.Петрова. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017. – 74 с.
4. Петрова Н.О. Виховання національно-свідомої молоді у вищому навчальному закладі // Інтелігенція і влада. Матеріали Четвертої Всеукраїнської наукової конференції. 20-21 березня 2006 року, м. Одеса: Астропринт, 2006. – С. 149–157.
5. Петрова Н.О. З досвіду роботи студентів у справі збереження української традиційної культури на Одещині // Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. – Вип. 23 – Київ: УНІСЕРВ, 2007. – С. 51-55.
6. Петрова Н.О. Формування народознавчої компетентності особистості у виховному процесі сучасного вищого навчального закладу (з досвіду роботи) // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2007. – Випуск XIII-XIV. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 123–129.
7. Петрова Н. Українознавчий компонент у сучасній культурі міста (з досвіду співпраці з одеськими телерадіокомпаніями) // Українознавство. К., 2013, № 1(46). – С. 102–105.

8. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Краєзнавчий компонент у навчально-виховному процесі: з досвіду роботи // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / науковий редактор О.П. Реєнт, відповідальний секретар О.А. Удод. – К., 2018 – С.49–64.
9. Петрова Н. Українознавчий компонент у сучасному навчально-виховному процесі (з досвіду роботи) // Формування особистості в умовах викликів сучасної епохи. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 листопада 2019 року. Чернівці. – С.70–75.

УДК 316.344(477):7

СУЧАСНІ ІСТОРИКИ ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ МИСТЕЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ МОДЕРНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

**Наталія Семергей
(м. Полтава)**

Стаття присвячена аналізу вкладу української мистецької інтелігенції XIX – початку XX століття у національне відродження, попри деструктивність колоніальних, шовіністичних, українофобських та імперських умов. Показані форми художньої репрезентації нової парадигми розвитку національно-культурного життя. Авторка аналізує історіографічний доробок істориків XX–XXI ст., присвячений обраному предмету дослідження у цій статті.

Ключові слова: історіографія, мистецька інтелігенція, українська культура, українофільство.

Цивілізаційне та соціокультурне осмислення української націогенези свідчить про те, що історичні періоди української державності через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин змінювалися втратою політичної суб'єктності. У той же час відсутність національної державності не було причиною для ціннісної та культурної елімінації українства, навпаки, тимчасова втрата державницького інструменту викликала до життя періоди національно-культурного відродження які ставали гарантами безперервності українських державотворчих традицій. Ресурсний потенціал, роль драйверів та пасіонаріїв національного відродження належали українській мистецькій інтелігенції та духовній еліті, яка зберігала «... мудрість традиції, гідність і незалежність думки» [4, с. 3]. Так відбувалося й в імперську добу, коли саме в середовищі митців, літераторів, вчених та релігійних діячів відроджується ідея національної держави, яка завдяки їхній творчості